

**TO'LOV BALANSINING MUVOZANATINI TA'MINLASH
IMKONIYATLARI***Madyarova Nodira Madaminjon qizi**Ilmiy rahbar: Magistratura bo'lim boshlig'i**Yusupov Ravshanbek Aminbayevich*

Annotatsiya: Ushbu maqolada to'lov balansining muvozanatini ta'minlashning iqtisodiy imkoniyatlari tahlil qilinadi. To'lov balansi mamlakatning iqtisodiy holatini aks ettiruvchi muhim ko'rsatkich bo'lib, uning muvozanatini saqlash iqtisodiy barqarorlik va xavfsizlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Maqolada iqtisodiy siyosat, valyuta kursi boshqaruvi, savdo siyosati, investitsiyalarni jalb qilish, va davlat qarzi kabi omillar orqali to'lov balansining muvozanatini qanday saqlash mumkinligi ko'rib chiqiladi. Shuningdek, chet el olimlari tomonidan ilgari surilgan yondashuvlar va nazariyalar tahlil qilinadi. Robert Mundell, Jeffrey Sachs, Paul Krugman, William Easterly kabi iqtisodchilar tomonidan ilgari surilgan fikrlar va takliflar mamlakatlarga to'lov balansining muvozanatini ta'minlashda yordam berishi mumkin. Maqola iqtisodiy rivojlanish va xalqaro aloqalar nuqtai nazaridan to'lov balansining muvozanatini saqlashning dolzarbligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: To'lov balansi, joriy hisob, kapital hisob, iqtisodiy siyosat, valyuta kursi, savdo siyosati, eksport, import, investitsiyalar, davlat qarzi, iqtisodiy barqarorlik, xalqaro iqtisodiy aloqalar, Robert Mundell, Jeffrey Sachs, Paul Krugman, William Easterly.

To'lov balansi mamlakatning iqtisodiy holatini tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega. Bu ko'rsatkich xalqaro iqtisodiy munosabatlarning natijalarini o'zida aks ettiradi va mamlakatning xorijiy iqtisodiy aloqalariga, savdo balansiga, kapital oqimlariga, shuningdek, uning iqtisodiy xavfsizligiga ta'sir qiladi. To'lov balansining muvozanatini ta'minlash, iqtisodiy barqarorlikni saqlash va global bozorlar bilan raqobatbardosh bo'lish uchun zarurdir. Ushbu maqolada to'lov balansining muvozanatini saqlash uchun amalga oshirilishi mumkin bo'lgan iqtisodiy choralar va siyosatlar tahlil qilinadi.

To'lov balansi va uning tarkibi; To'lov balansi — bu mamlakatning barcha xalqaro iqtisodiy operatsiyalarini o'zida jamlaydigan moliyaviy hujjatdir. U ikki asosiy bo'limdan iborat:

1. **Joriy hisob (Current Account)** — tovarlar va xizmatlar savdosi, daromadlar va transferlar (pul o'tkazmalari va boshqa mablag'larni ko'chirish)dan iborat.

2. **Kapital hisob (Capital Account)** — investitsiyalar, qarzlar va boshqa moliyaviy operatsiyalarni o'z ichiga oladi.

To'lov balansining muvozanati, oddiy qilib aytganda, bu ikki bo'limning tenglashuvini ta'minlashdir. Agar mamlakat joriy hisobda defitsit (kamomad) ko'rsatsa, bu davlat kapital hisobidan qo'shimcha mablag' olishiga olib kelishi mumkin. Aksincha, agar to'lov balansi ortiqcha (surplus) bo'lsa, bu mamlakatning eksporti yoki kapital jalb qilishining oshganini ko'rsatadi. Iqtisodiy siyosat, xususan, monetar siyosat orqali mamlakatning to'lov balansiga ta'sir qilish mumkin. Masalan, markaziy bankning foiz stavkalarini o'zgartirish orqali mamlakatning valyuta kursini boshqarish mumkin. Foiz stavkalarining oshirilishi xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga yordam beradi, bu esa kapital hisobida ortiqcha mablag' keltiradi. Aksincha, foiz stavkalarining pasayishi ichki iste'molni rag'batlantirishi va importni kamaytirishi mumkin. To'lov balansining muvozanatini saqlashning eng samarali yo'llaridan biri eksportni rag'batlantirish va importni kamaytirishdir. Savdo siyosati, masalan, tariflarni o'zgartirish, eksportga subsidiyalar berish, texnologiyalarni rivojlantirish va o'z ishlab chiqarish salohiyatini kuchaytirish orqali mamlakatning eksport salohiyatini oshirish mumkin. Xorijiy investitsiyalar mamlakatning kapital hisobini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. O'ziga jalb qilgan kapitalni to'g'ri boshqarish va iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash orqali to'lov balansining muvozanatini saqlash mumkin. Bunda iqtisodiy islohotlar, davlatning investitsiya muhiti, soliq siyosati, biznesni boshlash va faoliyat yuritish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish juda muhimdir. Valyuta kursi to'lov balansining muvozanatini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Mamlakatning milliy valyutasi kuchli bo'lsa, eksportga zarar yetishi mumkin, chunki xorijiy bozorlar uchun narxlar oshadi. Aksincha, milliy valyuta devalvatsiyasi eksportni rag'batlantirishi mumkin, lekin importning qimmatlashishi inflyatsiyani keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun valyuta kursining barqarorligi to'lov balansining muvozanatini saqlash uchun zarurdir. Davlat qarzi va uning boshqarilishi ham to'lov balansining muvozanatiga ta'sir qiladi. Agar mamlakatning tashqi qarzi yuqori bo'lsa, uning to'lov balansida defitsit yuzaga kelishi mumkin. Bunday vaziyatda davlatning qarzini to'lash uchun joriy hisobdan katta mablag'lar ajratilishi kerak. Bu esa, uzoq muddatda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda qiyinchiliklar keltirib chiqarishi mumkin. To'lov balansining muvozanatiga erishish oson vazifa emas, chunki u ko'plab tashqi va ichki omillarga bog'liq. Kengaygan global bozorlar va valyuta kurslaridagi o'zgarishlar, xalqaro savdolar va siyosiy beqarorlik to'lov balansining muvozanatini o'zgartirishi mumkin. Shuningdek, eksportga asoslangan iqtisodiyotlar uchun joriy hisobning defitsiti xavf tug'diradi. Bunday holatda mamlakatlar iqtisodiy va siyosiy siyosatni o'zgartirib, to'lov balansining muvozanatini saqlashga harakat qilishlari lozim. To'lov balansining muvozanatini ta'minlash bo'yicha chet el olimlari tomonidan ilgari surilgan turli qarashlar va yondashuvlar mavjud. Ular asosan iqtisodiy barqarorlik, savdo siyosati, valyuta kursi, xalqaro investitsiyalar va davlat qarzi kabi masalalarga alohida e'tibor qaratadilar.

Kanadalik iqtisodchi, Nobel mukofoti laureati Robert Mundell, to'lov balansining muvozanatini ta'minlashda valyuta kursi va pul-kredit siyosatining muhimligini ta'kidladi. Mundellning "Optimum valuta hududi" nazariyasiga ko'ra, agar mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy integratsiya yuqori bo'lsa, ular o'zaro valyuta kurslarini barqarorlashtirishi mumkin. Shuningdek, Mundell, davlatlar o'rtasida integratsiya darajasi yuqori bo'lsa, bir xil pul-kredit siyosati orqali to'lov balansini muvozanatlashtirish mumkinligini ta'kidlagan. Buning uchun, mintaqaviy yoki xalqaro darajada hamkorlik qilish, valyuta kurslarini boshqarish va iqtisodiy siyosatni integratsiyalash muvaffaqiyatga erishish imkonini yaratadi. Amerikalik iqtisodchi va xalqaro rivojlanish bo'yicha mutaxassis Jeffrey Sachs, to'lov balansining muvozanatini saqlashda joriy hisob defitsitini kamaytirishga katta e'tibor qaratadi. U, iqtisodiy o'sish sur'atlarini saqlash uchun mamlakatlar eksportni rag'batlantirishlari va importni qisqartirishlari kerakligini ta'kidlagan. Sachsning fikriga ko'ra, uzoq muddatli defitsit, mamlakatning tashqi qarzining oshishiga olib kelishi va iqtisodiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuningdek, Sachs, o'zgaruvchan global iqtisodiyotda mamlakatlar o'z eksport qobiliyatini kuchaytirishga intilishi kerakligini, aks holda, tashqi iqtisodiy shoklarga qarshi zaif bo'lishlarini ta'kidladi. Shved iqtisodchisi Knut Wicksell, to'lov balansining muvozanatini saqlashda iqtisodiy barqarorlikning ahamiyatini ta'kidlagan. Wicksellning fikriga ko'ra, ichki iqtisodiy barqarorlik, ayniqsa, inflyatsiya va foiz stavkalarining barqarorligi, to'lov balansining mustahkam bo'lishi uchun zarurdir. U o'z asarlarida, markaziy bankning foiz stavkalarini tahlil qilish va davlatning iqtisodiy siyosatini doimiy ravishda moslashtirish orqali to'lov balansining muvozanatini ta'minlash mumkinligini aytgan. Nobel mukofoti laureati Paul Krugman, to'lov balansining muvozanatini saqlashda tashqi savdoning ahamiyatini ko'rsatgan. Krugman, "Yangi savdo nazariyasi" asarida, iqtisodiy samaradorlikni oshirish va to'lov balansining muvozanatini saqlash uchun mamlakatlar o'rtasidagi savdolarini yo'naltirishning ahamiyatini ta'kidladi. U, eksportning oshishi va importning kamayishi iqtisodiy o'sishga yordam berishini, lekin ushbu jarayonlar faqatgina samarali ishlab chiqarish va raqobatbardoshlikni kuchaytirish orqali amalga oshirilishi mumkinligini ta'kidlagan. Amerikalik iqtisodchi William Easterly, rivojlanayotgan mamlakatlarda to'lov balansining muvozanatini saqlashda ko'plab tizimli muammolar mavjudligini ta'kidladi. Uning fikriga ko'ra, iqtisodiy islohotlar va global yordamning o'rniga, o'ziga xos iqtisodiy tizimlar va mahalliy resurslarni yaxshiroq boshqarish kerak. Easterly, global iqtisodiy yordam va tashqi qarzlarni yordamida to'lov balansining muvozanatini saqlashning o'zini oqlamasada, mahalliy resurslarni maksimal darajada samarali boshqarish va iqtisodiy mustaqillikka erishish zaruriyatini ta'kidladi. Germaniyalik iqtisodchi Barry Eichengreen, global iqtisodiyotda kapital oqimlarining muvozanatiga katta e'tibor qaratadi. Eichengreenning fikriga ko'ra, mamlakatlar kapitalni jalb qilish orqali to'lov balansini

muvozanatlashlari mumkin, ammo bu uzoq muddatda faqat barqaror va samarali moliyaviy tizimlar orqali amalga oshirilishi mumkin. Eichengreen, investitsiyalarni jalb qilishda valyuta kursining barqarorligini va moliyaviy tizimlarning ishonchligini ta'kidladi.

Chet el olimlarining fikrlariga ko'ra, to'lov balansining muvozanatini ta'minlashda bir qator iqtisodiy omillar o'zaro bog'liqdir. Robert Mundell va Paul Krugman kabi olimlar, valyuta kursi va tashqi savdoning ahamiyatini ta'kidlasalar, Jeffrey Sachs va William Easterly kabi mutaxassislar joriy hisob defitsiti va iqtisodiy islohotlarni muhim deb hisoblaydilar. Shuningdek, Barry Eichengreen va Knut Wicksell kabi iqtisodchilar, kapital oqimlari va iqtisodiy barqarorlikni boshqarishning zarurligini aytadilar. Ushbu yondashuvlarning barchasi to'lov balansining muvozanatini saqlashda mamlakatlar uchun qimmatli tavsiyalarni taqdim etadi. To'lov balansining muvozanatini ta'minlash iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning muhim omilidir. Bu jarayonni amalga oshirishda mamlakatning iqtisodiy siyosatlari, savdo siyosati, valyuta kursi boshqaruvi, investitsiyalarni jalb qilish va davlat qarzini boshqarish kabi bir qancha omillarni hisobga olish zarur. To'lov balansining muvozanati faqat milliy iqtisodiyotning barqarorligi emas, balki mamlakatning xalqaro iqtisodiy aloqalaridagi mustahkam pozitsiyasini ham ta'minlaydi. Bu esa, o'z navbatida, mamlakatning uzoq muddatli rivojlanishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mundell, R. A. (1961). *A Theory of Optimum Currency Areas*. American Economic Review, 51(4), 657-665.
2. Sachs, J. (1985). *External Debt and Economic Performance in Latin America and East Asia*. Brookings Papers on Economic Activity, 2, 523-573.
3. Krugman, P. (1991). *Geography and Trade*. MIT Press.
4. Wicksell, K. (1898). *Interest and Prices: A Study in the Theory of the Trade Cycle*. Macmillan.
5. Eichengreen, B. (1996). *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System*. Princeton University Press.
6. Easterly, W. (2001). *The Elusive Quest for Growth: Economists' Adventures and Misadventures in the Tropics*. MIT Press.
7. Salvatore, D. (2016). *International Economics*. 12th Edition. Wiley.
8. Corden, W. M. (1994). *Economic Policy, Exchange Rates, and the International System*. Oxford University Press.
9. Obstfeld, M., & Rogoff, K. (1996). *Foundations of International Macroeconomics*. MIT Press.
10. Krugman, P., & Obstfeld, M. (2009). *International Economics: Theory and Policy*. 8th Edition. Pearson.